

Днес, 11 декември 2017 г., от 17.30 ч. в изложбената зала на Държавна агенция „Архиви” (ДАА) на ул. „Московска” № 5 в София ще бъде открита пътуващата изложба „Свидетели: Памет за концлагера „Белене”. Инициатива е на фондация „Остров Белене”, фондация „Истина и памет” и Културен център „Евгений Босилков – Белене”, а представянето ѝ в столицата става съвместно с ДАА. Сайтът Faktor.bg анонсира събитието с интервю с разследващия журналист и изследовател Христо Христов, който е един от инициаторите на изложбата. Сайтът desebg.com препечатва разговора с него.

Г-н Христов, днес, 11 декември 2017 г. откривате първата пътуваща документална изложба за лагера „Белене“, какви свидетелства съдържа?

– Изложбата е първата по рода си не само защото е пътуваща, но и по замисъл. Основният ни акцент е поставен върху жертвите на най-големия лагер за политически противници на БКП и чрез техните писмени или устни свидетелства да бъде представен животът в „Белене” от неговото основаване през 1949 г. до 1987 г., когато там са изолирани над 500 представители на турското малцинство, съпротивляващи се срещу „възродителния процес”.

Изложбата към момента съдържа 18 пана, в които по отделно са включени представители на различни групи от българското общество, които са били въдворени в лагера на остров Персин край гр. Белене. По този начин хората, които ще се заинтересуват от изложбата, ще се срещнат с представители на българската дипломация, българското офицерство, опозиционните земеделци от БЗНС „Никола Петков”, с разказа за женската част на „Белене”, организирана на съседния остров „Щурчето”, с горяните, с известни членове на партията, които режимът е въдворил заради различно мислене, с „ротата” на свещениците – католици, православни и пастори, с творчеството на лагеристите – поети и художници, с политиците, изолирани в „Белене”.

Вече споменах за турците, въдворени там. Представени са и такива случаи като най-младият лагерист в „Белене” и младеж, който е успял да избяга от лагера. Именно чрез техните спомени животът в концлагера оживява и дава обща представа за случилото се в него. Неслучайно заглавието на изложбата е „Свидетели: Памет за концлагера „Белене”, защото жертвите са свидетелите и те разказват. Чрез тях следващите поколения пазят спомена жив. Не на последно място, когато човек вижда лицата на тези лагеристи и четейки оставеното от тях добива и представа за силата на човешкия дух и добродетели, съхранени в жертвите на комунистическия режим при такива екстремни обстоятелства, каквито са съществували в комунистическия концлагер.

Тук е коректно да отбележа, че това не е първата изложба, посветена на Белене”. През 2009 г. Институтът за изследване на близкото минало (ИИБМ) организира изложба и дискусия за лагера. След това, през 2014 г. по време на отбелязването на 25-годишнина от началото на демократичните промени, беше представена изложбата от рисунки на военния съдия Петър Бойчев – лагерист в „Белене” (в нашата изложба имаме пано, посветено на него) от сина му диригента Веселин Байчев и ИИБМ. Тези две изложби обаче имат друг характер и художествено внушение. При нашата - говорят самите жертви.

Организирайте я съвместно с отец Паол Кортези, какъв знак е неговото завръщане в България?

– Изложбата е обща инициатива между единомишленици: нашата фондация „Истина и памет”, представлявана от мен, проф. Евелина Келбечава, от историка Георги Михайлов (desehistory.com) и адвокат Александър Кашъмов; фондация „Остров Белене”, представлявана от Михаил Маринов от гр. Белене – един млад и изключително всеотдаен човек на каузата да се помнят жертвите на комунизма, и Културен център „Евгений Босилков – Белене”, представен от отец Паоло Кортези. Първото представяне на изложбата в София е със съдействието на Държавна агенция „Архиви”, която ни предостави зала. Използвам случая да благодаря на нашите дарители, както и на печатница „Лабел” – Плевен, която отпечата паната.

Колкото до завръщането на отец Кортези в България - това е важен и положителен знак за демократичната част от българското общество. Ние от фондация „Истина и памет” още след изтеглянето му в Италия през месец март тази година организирахме петиция за завръщането му, която беше представена на вниманието на Апостолическия нунций в България архиепископ Пекорари, с която показахме, че не само е ценена дейността на отец Паоло Кортези като църковен служител, но и като човек, който развива активна просветителска дейност след младите хора, а и има съществен принос за събуждането ни и обединението на силите ни за изграждане на Мемориал на жертвите на комунистическия режим в „Белене”. Отец Кортези е съвременен образец на духовен служител с активна гражданска дейност в обществена полза. Много сме радостни, че от края на септември той отново е сред нас.

В колко града ще бъде представена изложбата?

– Между 11 и 22 декември 2017 г. изложбата ще бъде показана в залата на Държавна агенция „Архиви” на ул. Московска 5 в столицата. Хубавото е, че изложбата е мобилна и с нея може да отидем във всяко село и във всеки град, разбира се доколкото ни позволяват средствата. След празниците ще се опитаме да я изложим в някой от ВУЗ-те в София, а също така и в Народното събрание, както и на други места, през лятото ще я представим и на открито. От страната вече имаме запитвания от Враца, Плевен, Асеновград и др. места. Желаящите да съдействат изложбата да се представи в техния град или село могат да влизат в контакт с нас чрез сайт desebg.com, сайтовете на фондация „Остров Белене” и Културен център „Евгений Босилков – Белене”, като и страницата на фондация „Истина и памет” във Фейсбук.

Какъв обществен ефект очаквате да провокира?

– На този етап се надявам да предизвика преди всичко интереса на по-будните българи, на истинските патриоти, на активните млади хора, общо казано на демократичната общност. Ние сме длъжници на жертвите на тоталитарния комунистически режим и техните семейства и близки. Изложбата е още една гражданска инициатива за съживяване на паметта специално за хората, преминали през лагера „Белене”. Надявам се тя да съдейства за по-бързото изграждане на Мемориала на жертвите на комунизма

в „Белене“.

От самото начало на прехода манипулативно се насажда версията, че лагери като „Белене“ са били за криминални типове и хулигани?

– Първо, ако е съществувала някаква законност при комунистическия режим и тези криминални типове и хулигани, за които говорите, е трябвало да бъдат надлежно осъдени от независим съдебен орган и да изтърпяват наказанията си в затвора. Първообразът на трудовите лагери през XX век е съветската лагерна система ГУЛАГ, създадена от болшевиките, която е и много изгодна икономически за тоталитарната комунистическа система в СССР. „Белене“ е копие на съветската система с добавка на изключителна жестокост от страна на тоталитарния режим на БКП. „Белене“ е най-големият лагер за политически противници на компартията по време на нейното управление и е един от синонимите на нейния терор и репресии. Току-що на книжния пазар излезе уникалното изследване на моя приятел Борислав Скочев от сайта „Декомунизация“, посветено само на тази тема – „Концлагерът „Белене 1944-1987“. С уговорката, че не са налични всички архивни документи и статистика за концлагера, от неговата книга става ясно, че най-малко 15 000 са въдворените там без съд и присъда по политически причини. Другите твърдения са пропагандата на бившите комунисти, която не е спирала, но трябва да си много неосведомен, за да ѝ вярваш.

Защо темата за зверствата на комунистическия режим остана сякаш затворена в семействата на жертвите, а не получи полагащо и се обществено признание?

– Това е дълъг и сложен проблем Той е свързан с неосъществената навреме декомунизация в България. За съжаление темата за тоталитарния комунистически режим, неговото наследство, което все още не сме преодолели като общество, както и темата за жертвите в повечето случаи се използваше от „десните“ партии само за политическо противопоставяне на БКП/БСП. Това го наблюдаваме и към днешна дата. Липсва държавна политика за преосмисляне на тоталитарното комунистическо минало. А в същото време ние като общество сме последното в страните от Източна Европа, включително и след Румъния и Албания по отношение на изграждането на мемориали на жертвите на комунизма, и изобщо към паметта на страдалците от този период, които с техните близки и семейства бяха набързо изтласкани в периферията на обществото ни след промените.

Да не говорим, че сме и последната страна, която не е вкарала по адекватен начин изучаването на комунистическия режим в училище. Отделно като общество ние като че ли сме много аморфни и непоследователни. И наивни и ненастоятени, когато управляват партии, представящи се за десни. В някои случаи дори ни излъгаха, както стана последния път при министър на образованието и науката Меглена Кунева представляваща Реформаторския блок, която през 2016 г., обеща да направи необходимата реформа за изучаването на комунистическия режим, но на практика не постигна абсолютно нищо.

Тук обаче искам да оттам дължимото уважение на трима души. На покойния вече Дими Паница, който през 2005 г. основа Института за изследване на близкото минало и щедро подпомагаше документални и исторически изследвания за комунизма и жертвите му до края на живота си. Голям тласък за отношението към жертвите на комунизма даде инициативата на евродепутата Андрей Ковачев (ГЕРБ/ЕНП) през 2010 г. в Европейския парламент – „Изстраданата европейска мечта на България 1944-1989” за съпротивата на българския народ срещу комунизма, на която беше поканил над 25 жертви на режима, а и следващите подобни негови инициативи. След това, през 2014 г., отец Паоло Кортези лансира идеята за изграждането на Мемориала на жертвите на комунистическия режим на бившия Втори обект на лагера „Белене”, която набира все повече последователи. Днес работим обединени от каузата да поддържаме жива паметта за жертвите.

Сега изключително актуална е темата за осветяване на криминалната приватизация – изследвал сте този процес, какво е участието на структури и агенти на бившата ДС в смяната на собствеността?

– За да бъде точен темата за някои от големите проблемни приватизационни сделки присъства в втория том на изследването [„Корупционната България”](#) на което съм съавтор, но автори на тези текстове са Едвин Сугарев и колегата от mediapool.bg Красен Николов. Това, което мога да кажа е, че приватизацията не прави изключение от цялостното присъствие на сътрудници на тоталитарните комунистически служби във всички сектори на българското общество и държава. Комисията по досиетата вече излезе с доста решения, с които беше осветено присъствието на сътрудници на ДС или разузнавателните служби на БНА в общинската или държавната приватизации. От други решения на Комисията пък лъснаха сътрудниците в бордовете на ключови държавни предприятия, обект на приватизация. Така че вече е налице и връзката между приватизаторите агенти и сътрудниците в ръководствата на апетитни или

стратегически приватизирани предприятия.

За съжаление дейността на Комисията по досиетата беше поставена в неофициална цензура от голяма част от медиите по различни причини. Много малко средства за информация информират обективно обществеността за това, което прави Комисията. Отделно от това големият анализ за ролята на сътрудниците през годините на прехода все още не е направен, тъй като трябва да се прочетат стотици досиета на сътрудници – несериозно е да се говори за анализ без да се четат отворените от Комисията досиета. Но се надявам, че и този анализ в скоро време ще започне да разкрива огромното влияние на комунистическите служби и агентурния им апарат върху процесите от прехода, включително и паралелната власт, която те са изградили след 1989 г., която функционира непокътната и днес.